

Plinius de Jongere. *Voor altijd. Een zelfportret in brieven.* Vertaald door Vincent Hunink. Athenaeum - Polak & Van Gennep, Amsterdam 2025. 485 blz. 34,99 €

Plinius (de Jongere of Minor, om hem te onderscheiden van zijn oom Plinius de Oudere of Maior) behoort ongetwijfeld tot de niet zo talrijke Latijnse auteurs die ook buiten de kring van classici bekendheid geniet. Deze reputatie heeft hij voornamelijk, zo niet uitsluitend, te danken aan slechts drie van de ruim driehonderd brieven die zijn bewaard gebleven correspondentie telt. In de eerste twee van deze brieven, gericht aan de geschiedschrijver Tacitus, beschrijft hij, op diens verzoek, de Vesuviusuitbarsting die in 79 n. Chr. Pompeii onder de as bedolf. Aan zijn nauwkeurig relaas heeft Plinius het bovendien te danken dat het adjectief **pliniaans** als technische term wordt gebruikt door de vulkanologen om een bepaalde fase bij een vulkaanuitbarsting aan te duiden. In de derde van de brieven die hem ruime naambekendheid hebben verzekerd, vraagt Plinius, als provinciegouverneur van Bithynia/Pontos, advies aan keizer Trajanus i.v.m. de behandeling van de Christenen die bij hem waren aangeklaagd. Samen met het antwoord van Trajanus behoort deze brief tot de oudste niet-christelijke getuigenissen over de ontwikkeling van het Vroege Christendom en over de houding van de Romeinse overheid tegenover de Christenen.

Omdat deze brieven in omzeggens ieder bronnenboek geschiedenis zijn opgenomen zullen de meeste leerkrachten geschiedenis deze brieven in vertaling hebben gelezen. Maar tenzij ze een bijzondere belangstelling hebben voor de Klassieke Oudheid, zal dat in de meeste gevallen ook het enige zijn dat ze over Plinius hebben gelezen. En dat is bijzonder spijtig voor hen want de volledige verzameling brieven vormt een van de interessantste historische bronnen die we bezitten over de Romeinse wereld tijdens het principaat. Men zou eigenlijk een mooi boek over de Romeinse samenleving in al haar aspecten kunnen schrijven uitsluitend gebaseerd op deze correspondentie.

Daarom alleen al is de zopas verschenen Nederlandse vertaling van deze briefwisseling bijzonder welkom. Nu kan iedere leerkracht geschiedenis zelf met deze interessante bron (in vertaling) kennismaken om niet alleen de eigen kennis te verrijken maar ook om er heel wat interessante informatie voor de lessen geschiedenis uit te halen.

Het is uiteraard niet mogelijk om in kort bestek de inhoud van deze briefwisseling zelfs maar summier weer te geven. Evenmin zullen we hier stilstaan bij de literaire kwaliteiten van het oeuvre die Plinius een welverdiende vooraanstaande plaats in de Latijnse literatuurgeschiedenis hebben verzekerd. We houden het bij een poging om het historisch belang van deze correspondentie duidelijk te maken. Daarbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de eerste negen boeken (247 brieven) en het tiende boek. De publicatie van de eerste negen boeken

is nog door Plinius zelf verzorgd. Naar eigen zeggen (I, 1) heeft hij de selectie gemaakt en de geselecteerde brieven geordend zonder daarbij chronologisch te werk te gaan. Blijkbaar wilde hij vooral afwisseling in de behandelde onderwerpen en is de tekst met het oog op publicatie ook wat bijgewerkt. In iedere brief komt één onderwerp aan bod en men zou *-mutatis mutandis-* deze brieven enigszins kunnen vergelijken met hedendaagse columns of cursiefjes in kranten of weekbladen. Samen bieden deze brieven een bonte caleidoscoop van de Romeinse samenleving ten tijde van Plinius (einde eerste eeuw-begin tweede eeuw n.Chr.) waarbij een brede waaier van allerlei onderwerpen ter sprake komt. Het historisch belang van deze brieven is tweërlei. Enerzijds bieden zijn brieven een inzicht in de persoonlijkheid van Plinius en, via Plinius, in de mentaliteit van de Romeinse socio-politieke elite van die tijd. Onderwerpen als de verhouding tussen man en vrouw, het ideaaltype van de Romeinse vrouw, de houding tegenover de slaven, de economische mentale instelling van de Romeinse elite, de drijfveren van het evergetisme, de nauwe band van deze elite met hun *patria* (gemeente van herkomst) en nog vele tientallen items worden hier expliciet belicht of komen impliciet aan bod. Voor een mentaliteitsgeschiedenis vormen deze 247 brieven een onontbeerlijke en rijke bron. Voor wie direct toegang wil krijgen tot deze mentaliteit zonder een omweg te moeten maken via allerlei studieboeken, is de lectuur van deze brieven zonder meer een must. Anderzijds kunnen we uit deze brieven ook heel wat concrete informatie halen over allerlei realia en gebeurtenissen ten tijde van Plinius zoals bijvoorbeeld de Vesuviusuitbarsting van 79 n.Chr., processen tegen provinciegouverneurs die zich aan machtsmisbruik hebben schuldig gemaakt, bepaalde discussies in de Romeinse senaat, het mondaine literaire leven te Rome met zijn voorlezingen uit eigen werk door (would be) literatoren, enz. Ook juridische problemen uit het dagelijkse leven (vaak i.v.m. testamenten) komen ter sprake. In heel wat brieven schetst Plinius een portret van een overleden vriend of vooraanstaande of beveelt hij iemand uit zijn kennissenkring aan voor een bepaalde functie. In deze brieven krijgen we niet alleen concrete informatie over de betrokkene maar daarenboven ook inzicht in de waarden en normen die door de socio-politieke elite werden gehanteerd of minstens nagestreefd. Uiteraard zijn deze karakterschetsen positief. Toch kan de doorgaans zachtzinnige Plinius bij gelegenheid ook wel eens venijnig uit de hoek komen. Vooral zijn *bête noire*, Regulus, is hiervan het slachtoffer en, voor zover we daar kunnen over oordelen, volkomen terecht. Ook Pallas, een keizerlijk vrijgelatene en directe medewerker van keizer Claudius, die tot een vorige generatie behoorde, moet het in twee brieven ontgelden. Schamper heeft Plinius het over de arrogantie en rijkdom van deze gewezen slaaf die over meer (informele) macht beschikte dan de meeste senatoren. Plinius vindt ternauwernood voldoende woorden om de vleierij van de toenmalige senaat tegenover deze (volgens Plinius althans) parvenu aan de kaak te stellen. Hier is Plinius het onbewuste slachtoffer van zijn standsvooroordelen want deze Pallas was een bijzonder waardevol medewerker van Claudius. Met deze enkele voorbeelden die slechts een beperkt gedeelte vertegenwoordigen van de rijkdom

aan informatie die deze briefwisseling bevat is hopelijk toch het historisch belang van deze bron duidelijk geworden en is tevens aangetoond dat de teksten die bruikbaar zijn voor de lessen geschiedenis hier voor het grijpen liggen.

Omdat het tiende boek (de ambtelijke correspondentie tussen Plinius en keizer Trajanus) in deze vertaling niet is opgenomen, ga ik er hier niet nader op in. Een vertaling hiervan verscheen in 2018 en werd ook in dit tijdschrift besproken. Inmiddels is deze vertaling online gratis te raadplegen op internet op de website van Vincent Hunink (www.vincenthunink.nl).

Ik laat hier de literaire betekenis van Plinius' correspondentie buiten beschouwing. Deze is minstens even belangrijk als de historische. Terecht stelt de vertaler Vincent Hunink in zijn inleiding dat deze brieven een plezier zijn voor wie geniet van goed geschreven literaire teksten. In de woorden van Hunink: *Want schrijven kan Plinius als de beste. In deze brieven toont hij zich een meester van het woord, een taalkunstenaar eersteklas, die in taalkunstige subtiliteit zijn grote voorbeeld Cicero minstens naar de kroon steekt. Het ontrafelen van de vele lagen en laagjes in zijn weliswaar eenzijdige maar ook complexe zelfportret maken de lectuur tot een boeiende onderneming die niet snel gaat vervelen. De ogenschijnlijk eenvoudige en weinig ambitieuze briefvorm is door Plinius ingezet op hoog niveau.*

Enkele bladzijden hoger in diezelfde inleiding maakt Hunink ook duidelijk waarom hij zijn vertaling de ondertitel *Een zelfportret in brieven heeft meegegeven: De verschillende brieven hebben één ding gemeen. In alle teksten..... draait het uiteindelijk steeds om Plinius' ego en zijn drang naar eeuwige gedachtenis. Letterlijk alles in deze teksten staat in dienst van een zorgvuldig gestileerd zelfportret. Elke brief draagt aan dat portret een steentje bij.*

Met zijn vertaling is Hunink ten volle in zijn opzet geslaagd de toon weer te geven als literair verzorgde zelfportretten en ervoor te zorgen 'dat de brieven ook in het Nederlands in de eerste plaats moeten kunnen overtuigen als brieven'. Op geen enkel ogenblik krijgt de lezer de indruk dat hij met een vertaling te maken heeft. Hunink weet steeds de juiste toon te treffen en de lectuur van zijn vertaling is dan ook voor de literatuurgevoelige lezer een bijzonder aangename en prettige leeservaring.

Hunink laat zijn vertaling voorafgaan door een uitvoerige inleiding (blz. 7-21). Hierin biedt hij niet alleen de nodige informatie over Plinius en zijn werk maar toont tevens, aan de hand van een korte analyse van de boeken 1 en 6 aan hoe zorgvuldig Plinius binnen ieder boek de brieven heeft geordend.

Verder belicht hij de literaire kwaliteiten van het oeuvre en de manier waarop hij bij het vertalen tewerk is gegaan. De aantekeningen bij iedere brief zijn uiterst beperkt gehouden en bevatten enkel wat voor de lectuur ervan als literaire tekst onmisbaar is: datering van de brief, identificatie van de bestemming, beknopte uitleg van andere namen en realia in de brief. Voor wie de brieven als historische bron wil gebruiken is de uitleg minimaal. De leerkracht die de teksten als bron in zijn lessen geschiedenis wil gebruiken zal zelf op zoek moeten gaan naar meer uitleg. Dit is geen verwijt aan de vertaler want het opzet van de reeks waarin de vertaling verschijnt is niet bronnenmateriaal te leveren voor de lessen geschiedenis.

Enkele kanttekeningen. Op bladzijde 31 wordt de bestemming van de brief, Voconius, omschreven als Romeins ridder met senatoriale status. Op het ogenblik dat de brief geschreven wordt is Voconius Romeins ridder zonder meer. Pas later zal Plinius (in brief 10.4) Trajanus verzoeken Voconius op te nemen in de *ordo senatorius*; op blz. 58: de vermogensnorm voor een Romeins ridder is niet 300.000 maar 400.000 sestertiën. In zijn brief meldt Plinius de bestemming dat hij hem 300.000 sestertiën schenkt, opgeteld bij de 100.000 sestertiën die de bestemming reeds bezit zal hij daardoor de benodigde 400.000 sestertiën bereiken; blz. 176: Cicero werd consul niet op zijn 53e maar op zijn 43e; blz. 184: Hunink vertaalt *pontifex* als 'hogepriester' maar deze vertaling moet voorbehouden worden aan de *pontifex maximus*.

Deze kanttekeningen zijn slechts peanuts want uit wat voorafgaat zal duidelijk zijn geworden dat ik deze vertaling een absolute aanrader vind voor historisch geïnteresseerden. Bovendien leert men er een van de meest sympathieke persoonlijkheden uit de klassieke oudheid kennen: een minzame omeinse gentleman met literaire aspiraties die men -in het beeld dat hij doorheen zijn correspondentie indirect van zichzelf schetst- zowat als verpersoonlijking van de klassieke *humanitas* kan beschouwen. Hij is weliswaar niet van enige ijdelheid gespeend maar dit wordt ruimschoots goedgemaakt door zijn milde ironie en zelfrelativering. Kortom, een boeiend en innemend man met wie het, ook afgezien van iedere historische overweging, aangenaam vertoeven is.

Robert DUTHOY